

HOFMISTROVSKÁ INSTRUKCE VRATISLAVA Z PERNŠTEJNA Z ROKU 1555

Petr VOREL

Aristokratická dvorská společnost raného novověku představovala přestrou směsici více či méně významných osob, pocházejících z různých prostředí a provázaných navzájem mnoha služebními, společenskými, příbuzenskými a jinými pouty.¹⁾ V předběllohorských Čechách a na Moravě nalzáme několik základních typů aristokratických dvorů, lišících se svou funkcí, strukturou i společenskou prestiží: panovnický dvůr; dvory vysokých církevních hodnostářů a také privátní šlechtické dvory domácí magnaterie. První dva uvedené typy jsou jednoznačněji identifikovatelné a dochované písemné prameny umožňují rekonstruovat jejich podobu. Mám na mysli zvláště císařský dvůr v rudolfínské Praze²⁾ a dvůr olomouckých biskupů, formující se od počátku 16. století při jejich kroměřížské rezidenci.³⁾ Podoba a vnitřní struktura privátních šlechtických dvorů 16. století je v dosavadní literatuře známa hlavně díky bohaté pramenné základně, do-

1) J. Petráň, Renesanční aristokratický dvůr, in: J. Petráň (red.), Dějiny hmotné kultury II/1, Praha 1995, s.187-189; V. Bůžek - R. Sak - P. Vorel, Šlechtické dvory a rezidence na česko - moravsko - rakouském pomezí, in: Kultury na hranici, Wien 1995, s.187-194.

2) J. Janáček, Rudolf II. a jeho doba, Praha 1987 (kap. 6. Císařský dvůr, s.222-230 a 532-533); Z. Hojda, Der Hofstaat Rudolfs in Prag, in: Prag um 1600 - Beiträge zur Kunst und Kultur am Hofe Rudolfs II., Frenen 1988, s.118-123; J. Hausenblasová, Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II. z let 1580, 1584 a 1589, Paginae historiae 4, 1996, s.39-151.

3) J. Pánek, Renesanční dvůr olomouckého biskupa - obecné a zvláštní rysy, Opera historica 3, 1993, s.167-178 a týž, Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského ve světle hofmistrovské instrukce z roku 1592, in: Z. Hojda - J. Pešek - B. Zilynská (red.), Seminář a jeho hosté (Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového), Praha 1992, s.189-199.

chované pro jihočeské panské rody.⁴⁾ Přestože bylo možné formulovat předběžné teze, týkající se funkce a vývoje venkovských dvorů domácí aristokracie,⁵⁾ zůstává toto téma stále aktuální výzvou k detailnějšímu zkoumání.⁶⁾

Vznik středoevropského soustátí pod vládou Ferdinanda Habsburského přinesl do života české a moravské aristokracie řadu změn. Náležitá reprezentace rodu a touha po společenském a hmotném vzestupu vyžadovaly přítomnost mladých šlechticů u panovnického dvora. Dlouhodobější služba příslušníkům královské rodiny ovšem kladla vysoké nároky na mobilitu zainteresovaných šlechticů, ať již se jednalo o četné přesuny samotného vladařského dvora či o jiné cesty, které bylo třeba v zájmu habsburského dvora vykonat.

Cestování v oné době bylo však aktivitou nejen fyzicky náročnou, ale i nebezpečnou. Cestoval-li bohatý a významný aristokrat na delší vzdálenost, musel zajistit dostatečnou ochranu své osoby, své reprezentativní cestovní výbavy, své peněžní hotovosti a svého doprovodu. Technické zvládnutí takové výpravy nebylo jednoduchou záležitostí – někdo se musel postarat o zajištění potravin, přípravu jídla, obstarat jezdecké koně i tažná zvířata, zajistit ubytování atd.⁷⁾ Přesun z jednoho konce Evropy na druhý nebo alespoň v rámci habsburských zemí se pro některé domácí šlechtice stával více či méně setrvalým stavem. Za této situace se při osobě onoho aristokrata vytvářel stabilní „cestovní dvůr“, jehož hlavním úkolem bylo zajišťovat bezpečnost a hmotné potřeby aristokrata při jeho cestách.

Význam takového společenství byl ovšem širší: Poskytovalo výbornou příležitost pro méně zámožné šlechtice, kteří ve službách jejich zaměstnavatele mohli nabýt cenných zkušeností. Díky postavení svého pána (královského dvořana či úředníka) se i oni stávali pomyslnou (byť okrajovou) součástí panovnického dvora. Získávali zde zkušenosti a známosti, které

4) J. Pánek, *Poslední Rožmberkové - velmoži české renesance*, Praha 1987 a nejnověji V. Bůžek - J. Hrdlička a kol., *Dvory velmožů s erbem růže*, Praha 1997.

5) P. Vorel, *Města jako sídla feudálních vrchností*, in: J. Pánek (red.), *Česká města v 16.-18. století* (Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990), Opera Institutu historici Praegae, Miscellanea C-5, Praha 1991, s. 121-138.

6) V. Bůžek, *Společnost aristokratických dvorů v českých zemích (1550-1740) - Teze vědeckého projektu, Jihočeský sborník historický 64*, 1995, s. 196-206.

7) J. Pánek, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552*, Praha 1987 a *týž*; *Čeští cestovatelé v renesanční Evropě (Cestování jako činitel kulturní a politické integrace)*, *Český časopis historický 88*, 1990, s. 661-682.

mohly významně ovlivnit jejich vlastní budoucnost; svému pánu či jeho rodinným příslušníkům se mohli osvědčit ve službách a očekávat další postup.

Mezi nejvýznamnější české a moravské rody náleželi v polovině 16. století páni z Pernštejna.⁸⁾ Období své největší moci a bohatství měli sice Pernštejnové tehdy již za sebou a po smrti Jana z Pernštejna (*1487, +1548) došlo v souvislosti s finančními problémy i k redukci kdysi bohatého dvorského života při jejich hlavní rezidenci v Pardubicích.⁹⁾ Navzdory tomu snažili se tři Janovi synové i nadále udržovat vysoký společenský kredit rodu, a to také svou službou při habsburském dvoře. Zvláště prostřední z nich, Vratislav z Pernštejna (*1530, +1582),¹⁰⁾ pozdější nejvyšší hofmistr Království českého (1566-1582), strávil většinu svého mládí na cestách, a to jako společník následníka trůnu a od roku 1549 i voleného krále českého, arciknížete Maxmiliána.

Shodou příznivých okolností dochovalo se do dnešní doby několik písemných pramenů, které nám přibližují rozsah, strukturu i vztahy uvnitř onoho „cestovního dvora“, zabezpečujícího Vratislava z Pernštejna na jeho četných jízdách po Evropě v padesátých letech 16. století.

Z počátku padesátých let 16. století pochází bohatý soubor korespondence, která sice vzešla povětšinou z kanceláře staršího Vratislavova bratra Jaroslava z Pernštejna (*1528, +1560), nicméně i k osobě Vratislava, pohybujícího se tehdy mimo jiné i po Španělsku a Itálii, přináší řadu cen-

8) Přehled starší literatury a hlavních pramenů k dějinám perňštejnského rodu viz P. Vorel, *Páni z Pernštejna (Českomoravský rod v zrcadle staletí)*, Pardubice 1993. Nejnovější poznatky k dějinám rodu shrnuje konferenční sborník: P. Vorel (red.), *Pernštejnové v českých dějinách* (Sborník příspěvků z konference, konané 8.-9.9.1993 v Pardubicích), Pardubice 1995, a jeho supplementum, vydané o rok později: J. Teplý, *Pernštejnové ve 13.-14. století*, Pardubice 1996.

9) P. Vorel, *Zánik aristokratického dvora pánů z Pernštejna v Pardubicích roku 1550*, in: M. Macková (red.), *Poddanská města v systému patrimoniální správy* (Sborník příspěvků z konference v Ústí n. Orlicí 12.-13. září 1995), Ústí n. O. 1996, s. 70-77 a *týž*, Petr Hamza ze Zábědovic a regentská správa perňštejnského majetku v Čechách v letech 1550-1552, *Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C - Humanity Studies*, 2, 1996, s. 113-142. Též viz F. Šebek a kol., *Dějiny Pardubic I*, Pardubice 1990, s. 137.

10) Z. Kalista, *Vratislav z Pernštejna*, in: Čechové, kteří tvořili dějiny světa, Praha 1939, s. 31-42; Ch. Fritrová - J. Růžička, *Španělský sňatek Vratislava z Pernštejna*, *Sborník prací východočeských archivů 3*, 1975, s. 63-77. Nejnověji se této osobnosti věnoval J. Pánek, *Politika, náboženství a každodennost nejvyššího kancléře Vratislava z Pernštejna*, in: *Pernštejnové v českých dějinách* (Sborník příspěvků z konference, konané 8.-9.9.1993 v Pardubicích), Pardubice 1995 (red. P. Vorel), s. 185-201.

ných informací.¹¹⁾

Další zajímavý pramen představuje soubor deníkových záznamů, které si v průběhu roku 1559 pořizoval jeden z chlapců, sloužících jako páže a pomocný písař při Vratislavově „cestovním dvoře“, pobývajícím tehdy (v době pokročilého těhotenství a porodu Vratislavovy manželky Marie de Lara) po několik měsíců ve Vídni.¹²⁾

Třetím pramenem, zpřístupněným zde v příloze v plné edici, je instrukce, kterou vydal Vratislav z Pernštejna 5.dubna 1555 na Hrušovanech vedoucím svého „cestovního dvora“, hofmistru Bohuslavu Drahanovskému (Drahňovskému) ze Stvolové a některým jeho podřízeným.

Datum vydání instrukce zřejmě souvisí s posledním dělením majetku, ke kterému mezi bratry z Pernštejna došlo. Nejmladší Vojtěch (* 1532, +1561) se od starších bratrů majetkově oddělil již roku 1552 a převzal svou třetinu dědictví s hlavním moravským sídlem v Prostějově. Starší bratři Jaroslav a Vratislav, kteří trávili většinu svého času na cestách mimo území Čech a Moravy, si ponechali zbývající dvě třetiny rodové državy s centrem ve východočeských Pardubicích jako tzv. „bratrský nedíl“ a společně prohlubovali neutěšenou úvěrovou bilanci svých dominií.¹³⁾ Zaměstnávali jeden správní a úřednický aparát a i platy služebníků a čeledi, cestující s oběma bratry, plynuly z jejich společné finanční komory. Oba se tradičně (po vzoru svého děda i otce) titulovali „na Helfštejně“, i když na tomto moravském hradě pobývali jen minimálně a za své hlavní sídlo považovali východočeské Pardubice.

Na jaře roku 1555 se však i Jaroslav s Vratislavem o zbývající majetek rozdělili - Jaroslav si ponechal zadlužená česká dominia s centrem v Pardubicích, Vratislav přijal za svůj díl zbývající majetek na Moravě s centrem v Židlochovicích.¹⁴⁾ Zmíněná instrukce je zatím nejstarším známým písemným pramenem, kde Vratislav použil titulaci podle nového centra

11) P.Vorel, Česká a moravská aristokracie v polovině 16.století (Edice register listů bratrů z Pernštejna z let 1550-1551), Pardubice 1997 (níže citováno jako **RLBP**).

12) P.Vorel, Vídeňský deník rytíře Dvorcekého z roku 1559, Folia historica Bohemica 19, 1997 (v tisku, níže citováno jako **VDRD**).

13) P.Vorel, Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna v 15.-17.století, in: Pernštejnové v českých dějinách (Sborník příspěvků z konference, konané 8.-9.9.1993 v Pardubicích), Pardubice 1995 (red.P.Vorel), s.7-76.

14) Přesné datum rozdělení majetku neznáme. Nejspíše k němu došlo krátce před 4.dubnem 1555, kteréhožto dne Jaroslav z Pernštejna vydal samostatně (nikoli již společně s Vratislavem jakožto "nedílným bratrem") několik listin, jimiž zaručoval starší finanční pohledávky Zachariášovi z Hradce (3000 kop gr.č.) a sirotkům po Ladislavu Ostrovcovi z Kralovic (400 kop gr.č. a druhý doklad na 5500 kop gr.č.). Viz Státní ústřední archiv Praha, fond České oddě-

oddělených dominií: „Vratislav z Pernštejna a na Židlochovicích“.¹⁵⁾

S rozdělením pozemkového majetku došlo i k oddělení správy financí. Od té doby již každý z bratrů začal hospodařit na svůj účet a začal sám zaměstnávat a platit své úředníky, služebníky a čeled. Proto bylo nejspíš zapotřebí vydat nové instrukce, které v písemné podobě obsahovaly rozsah povinností a pravomocí jednotlivých členů správního aparátu a služebníků a také jejich hmotné zajištění.

K vydání nové směrnice pro hofmistra vedla Vratislava z Pernštejna zřejmě i další blížící se cesta do Španělska v létě 1555 a jeho následný sňatek se španělskou šlechtičnou Marií Manrique de Lara y Mendoza, konaný 14.září 1555 ve Vídni.¹⁶⁾

Text instrukce pro hofmistra Bohuslava Drahanovského z 5.dubna 1555 se dochoval v podobě neověřeného soudobého opisu, který později posloužil jako předloha pro vyhotovení obdobné instrukce pro Jana Nekše z Landeka, který Drahanovského ve funkci hofmistra vystřídal někdy po roce 1560. Proto byla instrukce uložena v souboru písemností z mladší doby.¹⁷⁾ Celá složka je označena soudobým nadpisem, umístěným na zadní straně původně přehnutého posledního folia celé složky listů: „Připis zří-

lení dvorské komory, listiny č.13-15. První výslovná zmínka o majetkovém oddělení obou bratrů je uvedena v deskovém vkladu listiny, datované 11.května 1555 v Kladrubech nad Labem, kterou Jaroslav z Pernštejna zrušil svou dřívější plnou moc z roku 1553, umožňující jeho bratru Vratislavovi disponovat společným majetkem, „...poněvadž s ním Vratislavem, bratrem svým, dílen jest a v Království českém jemu všecko jest se od něho Vratislava, bratra jeho, na podílu dostalo...“. Viz tamtéž, fond Desky zemské větší, kn.č.51, fol. E 22v, vklad z 15.května 1555.

15) Titulaturu „na Židlochovicích“ užíval Vratislav z Pernštejna jen krátce, naposledy je doložena v únoru 1556. Téhož roku provedl rozsáhlou majetkovou transakci se svým mladším bratrem Vojtěchem a získal panství Tovačov. Od roku 1556 až do své smrti (1582) se pak tituloval „na Tovačově“, i když jako hlavní moravské sídlo využíval zámek v Prostějově (zděděný roku 1561 po smrti bratra Vojtěcha) a v Čechách nově vystavěné sídlo na panství Lito-myšli (získaném do zástavy roku 1567). Viz P.Vorel, Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna, s.39.

16) Ch.Fritzová - J.Růžička, Španělský sňatek Vratislava z Pernštejna, s.68.

17) Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Žitenice, fond Lobkovicové roudničtí - rodinný archiv (dále **LRRRA**), sign. B 183, fol. 51-54. Před novodobým uspořádáním fondu byla zřejmě mezi přehnutými folii s textem instrukce uložena blíže neurčená vrchnostenská korespondence, neboť prázdná zadní strana složky nese mladší, později škrtnutý nápis „Připisy všelijakých psaní od jeho [milos]ti pána činěných“. Mladší rukou, snad v 19.stol., bylo podél okraje těžce stránky připsáno: „Jan Nekeš, hofmistr dvorský“, tj. jméno muže, kterému byla tato instrukce vydána později v aktualizované podobě, a datum „(1555)“, vztahující se k vydání instrukce pro Drahanovského.

zení pa[n]ju Drahanovské[m]ju, hofmistru, štálmistru a kuchmistru vydané“.¹⁸⁾

Technické zabezpečení Vratislavova „cestovního dvora“ mělo v roce 1555 na starosti několik šlechticů, zastávajících zde vyšší funkce a pobírajících nejvyšší služné: Za celkový chod dvora nesl zodpovědnost hofmistr Bohuslav Drahanovský ze Stvolové, pobírající roční plat 50 tolarů a zabezpečení pro tři koně pro svou potřebu. Všichni ostatní mu byli podřízeni.¹⁹⁾

Shodný plat jako hofmistr měl štálmistr Jiří Folknhon z Glošku, který zodpovídal za dopravu. Jemu byli podřízeni kovář, forýr (vydávající krmiwo pro koně), vozataj a čeledí, starající se o koně a osly.²⁰⁾

Výrazně nižší plat (30 tolarů a zabezpečení pro dva koně) pobíral kuchmistr Hanuš Firštenštejn z Frayenberku. Jemu byli podřízeni zaměst-

18) Na základě tohoto nadpisu soudím, že původní text obsahoval rozsáhlejší instrukci pro hofmistra a dvě doplňující stručné instrukce pro jeho podřízené, zodpovídající za dopravu (štálmistr, štolba) a provoz kuchyně (kuchmistr). Z původního rukopisu nejspíš chybí jedno folio, které se nalézalo mezi nynějšími fol.52 a fol.53. V instrukci pro hofmistra není dokončena poslední (?) věta a chybí v ní datační formule. Za ní měla následovat zvláštní instrukce pro štálmistra a kuchmistra. Kuchmistrova instrukce je pak dochována celá na fol.53-53v. Jako hofmistři ve službách Vratislava z Pernštejna jsou v předchozích letech doloženi Zikmund Švejnoch z Borova (v únoru 1551 při Vratislavově cestě do Itálie, viz **RLBP** č.421 s.237-238) a Jan Heraltofský (v prosinci 1551, viz **Ch.Fritzová - J.Růžička**, Španělský sňatek Vratislava z Pernštejna, fotokopie listu krále Maxmiliána z 9.12.1551 mezi s.64 a 65). Švejnoch zůstal v pernštejnských službách i v následujících letech (viz níže), s Heraltofským se později setkáváme u dvora arciknížete Maxmiliána, kde v roce 1567 jako "*Haertschier Haubtman*" pobíral měsíční služné ve výši 50 zlatých a zaopatření na pět koní (Hofstaat Kaiser Maxmilians II vom Jahr 1567, edice in: *Allgemeines europäisches Journal*, Brno 1795, sv.III, s.44-80, jako Hans Geroltowsky uveden na s.57).

19) Příslušníci rodiny Drahanovských ze Stvolové působili zřejmě v pernštejnských službách již delší dobu. Listem z 13.5.1550 Vratislav z Pernštejna nařizoval hejtmanu tovačovského panství, aby k svatbě Bohuslavovy sestry vydal 30 štik. Rozhodl tak kvůli dřívějším službám "...Bohuslava Drahanovského i takéž bratří jeho, kteří se rádi vždycky v potřebách pánů bratří mejch i mejch propuojují..." (**RLBP** č.136, s.106). Jako hofmistr Vratislavova dvora působil Bohuslav ze Stvolové v roce 1559, kdy je častokrát zmiňován v deníku Vratislavova pážete (**VDRD**, č.2, 14, 15, 20, 23, 30, 31). V této funkci působil ještě roku 1560, což dokládá list Bohuše Nemošického z Kunětic z 6.května 1560, adresovaný Vratislavovu sekretáři Pavlu Šulcovi (**LRRA**, sign. B 188, fol.2-4). V závěru listu Bohuš žádá Šulce, ať vyřídí pozdravy od Jana Kapouna ze Svojkova všem příslušníkům Vratislavova dvora, "...počnouc od pana Drahanovského, pana kmotra mého milého, až do posledního...". V témže listu píše vzkazy i pro Vratislavovy služebníky Hanuše Holštejnera a Hanuše Firštenštejnera (viz níže).

nanci kuchyně, tj. kuchař, kuchtík a pomocní síly, dále stolník, klíčník (výdej a evidence piva a vína) a správce stříbrného nádobí.²¹⁾

Týž plat jako kuchmistr (plat 30 tolarů a zabezpečení pro dva koně) pobíralo dalších sedm osob, jejichž funkce není v instrukci jednoznačně vymezena. Z textu instrukce a z dalších pramenů však víme, že Pavel Šulc působil jako sekretář Vratislava z Pernštejna a měl na starosti celkovou peněžní agendu dvora. Jemu byla zřejmě podřízena čtyři pázata, která příležitostně využíval i ke kancelářským pracem.²²⁾

Funkci nákupčího (einkaufera) zastával tehdy Hans Holštýn, uváděný později jako Holštejnár. Jeho úkolem bylo zajišťovat nákup surovin pro kuchyň (a zřejmě i dalšího zboží pro potřebu vrchnosti a dvora).²³⁾

Těchto pět mužů tvořilo jakési jádro onoho společenství a setkáváme se s nimi v jejich funkcích delší dobu, minimálně do roku 1560.²⁴⁾

Instrukce dále obsahuje příjmení pěti šlechticů (někeré z nich jsme schopni blíže identifikovat), pobírajících týž plat jako sekretář a nákupčí,

20) Ve službách Vratislava z Pernštejna je Jiří Folknhon z Glošku poprvé doložen v instrukci z 1.9.1551, kterou vydal Jaroslav z Pernštejna svému služebníku Alexandrovi z Birnic. Folknhon měl spolu s Birnicem odjet z Vídně do Augsburgu a po případném sjednání peněžní půjčky u augsburgského bankovního domu Fuggerů dopravit směnku za Vratislavem do Itálie (**RLBP** č.136 s.106).Ve Vratislavových službách je Folknhon ve významné pozici zmiňován ještě roku 1559 (**VDRD**, č.16, 30, 32, 35, 53).

21) Jako "Hans Furstasten" je tento muž doložen ve službách Vratislava z Pernštejna v listu z 28.3.1550, jímž dostal za úkol zajistit převoz peněžní hotovosti (320 tolarů) od Viléma Trčky z Lípy (**RLBP** č.77 s.82). Jako správce kuchyně je doložen i v roce 1559 (**VDRD** č.14, 24, 27, 36). Obvykle je uváděn jen příjmením. Jeho celé jméno, včetně predikátu, je doloženo až v jeho vlastním listu, odeslaném 30.11.1561 z Litomyšle a adresovaném Mikuláši Onšovi z Březové, prostějovskému regentu Vratislava z Pernštejna (**LRRA**, sign. B 178, fol.75). O situaci v rodině svého pána byl zřejmě důvěrně informován, píše Onšovi m.j. i o nemoci Vratislavova nejstaršího syna Jana ("*...odsad nevím, co psátí, než že se Hanzlíček, syn jeho [milos]ti páně, včera se rozne-mohl, za jinéhoť nemám, než že se vosype...*") a stěžuje si na nepořádek ve městě ("*... než aby mi se zde tak dobře líbilo, jako v Prostějově, tomu nevěřte, neb bejvá zde velký bláto a lidi zde nečistotně v městě i na ulici chovají se...*"). Edici velmi podrobné kuchmistrovské instrukce, vydané v roce 1596 Petrem Vokem z Rožmberka, zveřejnil spolu s její podrobnou analýzou **J.Hrdlička**, "*...kuchyni svou k správě tobě poroučím...*" (Kuchyňský personál v rezidencích posledních pánů z Hradce a Rožmberků), *Jihočeský sborník historický* 65, 1996; s.148-169.

22) **VDRD** č.1, 20, 23, 30, 40, 41, 50, 51, 58, 60, 67, též viz pozn.č.19.

23) **VDRD** č.20, 24, 35, 36, 45, též viz pozn.č.19.

24) Viz pozn.č.12 a 19.

aniž by bylo zřejmé bližší vymezení jejich úkolů: Cedlic,²⁵⁾ Švejnoch,²⁶⁾ Englesar,²⁷⁾ Nekš²⁸⁾ a Sadovský.²⁹⁾ Poloviční plat (15 tolarů a jednoho koně) pobírali Zákřovský a Sovinský a s dvanácti toлары musel vystačit Sokolnický.³⁰⁾ Předpokládám, že jde o skupinu šlechticů, které Vratislav z Pernštejna (event. jeho hofmistr) pověřoval různými úkoly dle aktuální potřeby (listovní poselství, převoz peněz, zastupování vrchnosti v právních záležitostech atd.) a kteří tvořili jeho fyzický doprovod a ochranu na cestách.

V celkovém součtu zmiňuje instrukce 41 zaměstnanců, rozdělených do kategorií služebníci a čeládka. Jako zvláštní skupina jsou zmíněna i "pacholata" (tj. pážata), což byli mladí chlapci, pocházející zpravidla ze šlechtických rodin, sloužící osobně pánu či výše postaveným služebníkům a získávající u dvora své první společenské zkušenosti.

Ze zaměstnanců Vratislavova dvora je jich v instrukci jmenovitě (nebo funkci) uvedeno 36, zbývajících pět osob zřejmě představují pacholci, starající se o koně výše postavených služebníků (viz níže). Lze předpokládat, že jde o minimální rozsah personálu,³¹⁾ protože instrukce měla mít restriktivní opatření. Jejím účelem bylo mj. omezit počet služebníků, pážat a čeledí a tím i náklady na jejich zaopatření, tj. stravu a ošacení. V textu instrukce se úředníkům výslovně zakazuje přijímat o své vůli do služby další

25) Zřejmě příslušník východočeského rodu Cedliců z Brusnice.

26) Zřejmě jde o Zikmunda Švejnocha z Borové, který působil ve významných funkcích ve službách bratří z Pernštejna již počátkem padesátých let 16. století (viz pozn.č.19). Požíval mimořádné důvěry Jaroslava z Pernštejna, který jej pověřoval delikátními úkoly: měl dohlížet nad chováním mladšího bratra Vojtěcha z Pernštejna (RLBP č.273 s.158), sjednával velké finanční půjčky v zahraničí (tamtéž č.135 s.105) apod. U Vratislavova dvora však v pozdějších letech působili i další příslušníci tohoto rodu, v roce 1559 je zde jako výše postavený služebník doložen Daniel Švejnoch (VDRD č.27, 47, 53, 57) a jako páže Zdeněk Švejnoch (tamtéž č.3).

27) Ve službách Vratislava z Pernštejna je tento blíže neidentifikovaný šlechtic doložen už roku 1551, viz RLBP č.136 s.106.

28) Zřejmě se jedná o Jana Nekše z Landeka, který někdy po roce 1560 přejal funkci hofmistra po Drahanovském, viz pozn.č.17 a v příloze ediční pozn.b). Jako Vratislavův dvořan je Jan Nekš zmiňován i k roku 1559 (VDRD č.47,61) spolu s Linhartem (Vavřincem) Nekšem (tamtéž č.6).

29) Zřejmě někdo z další generace rodu Sadovských ze Sloupna. Počátkem padesátých let 16.století zastávali bratři Sadovští ve správním aparátu bratří z Pernštejna významné funkce, Petr Sadovský řídil moravskou finanční komoru a Bohuslav Sadovský byl hejtnanem na panství Pernštejn (viz RLBP, s.17).

30) Blíže neidentifikovaní členové českých a moravských šlechtických rodů.

31) Při následných úpravách textu instrukce byl počet zaměstnanců zvýšen na 45 a poté ještě na 50, viz v příloze ediční poznámka n).

osoby, byť by byly ochotny pracovat i bez nároku na plat. Vedle taxativně stanovené mzdy, vyplácené v půlročních intervalech (celkem za rok 555 kop grošů míšeňských),³²⁾ plynuly totiž na provoz dvora další velké výdaje:

Mobilitu Pernštejnova dvora zajišťovalo dosti početné stádo koní. Služebníci měli k dispozici 28 jízdních koní, pro panskou rodinu bylo zvláště vyčleněno dalších 12 koní. Přepravu nákladu (proviantu, inventáře) zajišťoval další blíže neurčený počet oslů a tažných koní. Ti služebníci, kterým byl přiznán nárok na využívání služebních koní (jednoho až tří), dostávali na ně krmivo a zaopatření (ustájení, péče pacholků). Z logiky textu instrukce vyplývá že každý ze služebníků, který měl alespoň dva služební koně, měl k dispozici svého pacholka. V celkovém součtu však na výše zmíněných 28 koní vyšších služebníků připadá jen 6 pacholků, takže práce mezi nimi byla zřejmě rozdělena jiným způsobem. Tři pacholky si Vratislav zvláště vyčlenil, aby pečovali o 12 koní panských. Snad jen služebník Sokolnický se o svého koně musel postarat sám.

Významnou výdajovou položku představovalo stravování, které měli služebníci i čeleď zdarma. Právě této problematice je v instrukci věnována mimořádná pozornost, neboť podle názoru Vratislava z Pernštejna se právě potravinami a alkoholickými nápoji u jeho dvora příliš plýtvalo. Proto zavedl mechanismus pravidelného zúčtování. Nákupčí (einkäufer) Hans Holštejner zajišťoval nákup surovin do panské kuchyně a vedl si evidenci peněžních výdajů. Zboží předával kuchmistru Hanzu Firštenštejnerovi, který potraviny dle potřeby vydával do kuchyně a měl evidovat, co se z nich uvařilo. Písemnou dokumentaci společně předkládali hofmistru Drahanovskému, který zkontroloval, zda odpovídají vynaložené prostředky skutečně spotřebovanému jídlu a zda jsou ve shodě finanční výkazy nákupčího s evidencí potravin, kterou vede kuchmistr. Po hofmistrově schválení vydal sekretář Pavel Šulc nákupčímu zálohově peníze na zajištění potravin pro další týden. Spolu s vyúčtováním ostatních výdajů dvora pak tyto "kuchyňské účty" předkládal hofmistr Drahanovský při pravidelném sobotním účtování Vratislavu z Pernštejna k podpisu.

O tom, jaké problémy s sebou přinášelo společné stravování a také konzumace alkoholu ve Vratislavem najímaném domě ve Vídni (a zvláště v době několikátýdenní nepřítomnosti vrchnosti, která odjela z Vídně na moravský zemský sněm), přináší zajímavé detailní informace ve svém de-

32) Výslovně je zmíněn plat 525 kop pro 36 lidí. Zbývajících 30 kop, o které je celkový součet vyšší, odpovídá ročnímu platu 6 kop pro pět pacholků ke koním, kteří nejsou uvedeni jmenovitě.

níku z roku 1559 jedno z vrchnostenských pážat. V témže textu se zmiňuje i o pravidelně přidělovaném oblečení, jehož se hofmistrovská instrukce dotýká jen v obecné rovině ("... a k tomu jim ode mne šaty chodící dány budou ..."). To mělo zřejmě jednotnou podobu (barvu, střih?) neboť i po delší době bylo páže schopno identifikovat, jaký kus oblečení který rok dostalo.³³⁾

Vratislavova instrukce výslovně počítá s tím, že jeho zaměstnanci s ním budou sdílet útrapy cestování ("... kteříž na osobu mou hledí a se mnou jezdí...", "... poněvadž vždycky na jednom zámku [resp. "na statcích svých"] bytem býti nemíním..."). Svatba Vratislava z Pernštejna v září 1555 se do textu později upravované instrukce promítla v doplnění množného čísla v příslušných pasážích ("... s námi jezdí...") či přímo uvedením jeho manželky.³⁴⁾

V instrukci není výslovná zmínka o osobních služebnících, resp. fraucimoru, pečujícím o Marii Pernštejskou de Lara. V původní verzi z dubna 1555 je to pochopitelné, ale v dalších úpravách (z doby po svatbě v prosinci 1555) tento okruh osob chybí. Z několika málo dochovaných dokladů usuzují, že při paní domu pobývaly manželky (event. další rodinné příslušnice) vyšších služebníků. Jedna z nich je zmíněna v upravené instrukci, připravené pro Jana Nekše ("... Jakub Rodmansdorfovi... i s ženú jeho..."), pobyt Anny Folknhonové z Prachomet, manželky Jiříka Folknhona z Glošku, je při perňštejském dvoře doložen v roce 1559.³⁵⁾

Překvapivý je i poměrně velký počet jízdnic "panských" koní (12), určených pro osobní dopravu vrchnosti. Tomu však zhruba odpovídá i množství jídla, které měli kuchaři za obvyklých okolností (nejsou-li hosté) připravovat k panskému stolu, tj. dva chody po čtrnácti porcích. Tímto údajem je přibližně stanoven počet příslušníků panské rodiny v širším slova smyslu; tj. vrchnost, příbuzní a fraucimor, stojící mimo služebný personál.

Srovnáme-li znění původního textu instrukce z roku 1555 s její inovovanou verzí, připravenou někdy krátce po roce 1560 pro Jana Nekše z Landeka, jsou patrné některé změny, zvláště v personálním obsazení vyšších funkcí. Na základě praktických zkušeností byl mírně upraven i režim zúčtování nakupovaných potravin, počítající s dlouhodobějším pobytem

33) VDRD, č.7,11, 51, 54-57, 60, 63-65.

34) Viz v příloze ediční pozn.c), d) a s).

35) VDRD, č.16.

ve Vídni. A nakonec nelze přehlédnout, že do řízení dvora začala stále výrazněji zasahovat ženská ruka. Zatímco nejdříve se při úpravě textu instrukce počítalo s tím, že Marie de Lara může také schválit nákup nového vína, je-li již zásoba vypita, vlastnoruční přípisek Vratislava z Pernštejna do konceptu instrukce dokládá, kdo de facto začal rozhodovat o běžných výdajích domácího rozpočtu: "...poněvadž já pro své práce k těm kterým outratám nebudu moci dohlídati, a protož že jim [tj. hofmistru a ostatním služebníkům, pozn. aut.] poroučím, aby se ... k ženě mé utíkali i se dotazovali a vůli její a ne jináč se spravovali...".

Vratislav z Pernštejna na obraze J.Seissenegera z roku 1558 (fotoarchiv VČM Pardubice).

Edice hofmistrovské instrukce Vratislava z Pernštejna z r.1555
(SOA Litoměřice, pob. Žitenice, sign. LRRRA B 183, fol. 51-54,
koncept, česky, textové úpravy z mladší doby).

Vratislav z Pernštejna a na Židlochovicích.^{a)}

Bohuslave Drahanovský, věrný milý.^{b)} Poněvadž sem tebe za hofmistra svého dvorského nade všemi služebníky svejmi, kteříž na osobu^{c)} mou hledí a se mnou jezdí,^{d)} ustanovil, jak by se při té práci chovati měl, vůlit' svou sepsanou s podpisem ruky své a pod sekretem svejm stvrzenou ted' vydávám, aby se věděl čím spraviti.

Předkem služebníky své a jinou čeládku mou, kterou míti a koho i jakěj počtem koní chovati chci i co se komu služby dávati má, ^{e)} to všecko zejména níže napsané se poznamenává:^{f)}

Předně osobě tvé na tři koně.....	50 tolarů; ^{g)}
It[em] Folknhanovi Jiříkovi na tři koně	50 tolarů;
It[em] Cedlicovi na dva koně	30 tolarů;
It[em] Švejnochovi na dva koně	30 tolarů;
It[em] Englezarovi na dva koně	30 tolarů;
It[em] Hanušovi Holštýnovi na dva koně	30 tolarů;
It[em] Nekšovi na dva koně	30 tolarů;
It[em] Sadovskému na dva koně	30 tolarů;
It[em] Španýrovi, s tím já bez určité služby srovnám;	
It[em] Zákřovskému na jeden kůň	15 tolarů;
It[em] Sovinskému na jeden kůň	15 tolarů;
It[em] Hanušovi ^{h)} kuchmistru na dva koně	30 tolarů;
It[em] Pavlovi Šulcovi na dva koně	30 tolarů;
It[em] Sokolnické[m]u na jeden kůň	12 tolarů;
It[em] Jakubovi, kterež stříbra chová, bez koně.....	16 tolarů;
It[em] lokajovi	12 korun = 16 tolarů; ⁱ⁾
It[em] Kašparovi forýru a kterež obroky vydávati bude .. (10 tolarů) ^{k)}	
It[em] kličník vinný a pivnej aby spolu opatroval	7 tolarů;
It[em] tomu, který stoly opatrovati a kuchmistru nápomocen býti má (toliko šaty); ^{l)}	
It[em] Mráčkovi kuchaři na jeden kůň	20 tolarů;
It[em] dvěma mládencům při kuchaři	po 8 tolařích;
It[em] kuchtikovi jedno[m]u tolko šaty;	
It[em] kováři	20 tolarů. ^{m)}
It[em] třem pacholkům, kterých koní mejch hlídati budou	po 8 tolařích;
It[em] štálpubovi tolko šaty.	

It[em] vozatajimu 8 tolarů.ⁿ⁾
It[em] voslařům dvěma, poněvadž ten jeden již bejti nechce a druhému se žádná určitá služba předešle nedávala, když se zase jinej zjedná, podle slušnosti aby s nimi o službu uhozeno bylo.
It[em] pacholku obzvláštnímu,
kterež Zákřovského, Sovinského a kuchařova koně
hlídati bude

6 tolarů.
It[em] pacholat mejch čtvero.

Suma osob i s pacholky služebníkuv čtyřiceti jedna,ⁿ⁾
koní všech, kromě mejch, než tolko což jich tuto napsáno jest,^{o)}
a což se skužby peněžité podle tohoto sepsání
vydati má 555 kop grošů míšeňských^{p)} do roka.

A taková služba služebníkóm mejm každého půl léta z rozkázání tvého od Pavla Šulce placena bude a k tomu jim ode mne šaty chodící dány budou, obrok koňóm, kování a šaty ložními je opatřím, na kterejchž budou moci líhati.^{q)}

Než mimo tyto služebníky sepsané bez mé jisté vůle a poručení žádného ať se nepřijímá, by mu se pak i služba dávati neměla. Jiný žádný z služebníkú mejch ať sobě pacholat ani žádný čeledi mimo toto vyměř[en]í nechová. Neb nechci, aby se komu tak zbytečně jaká strava dávati měla.

Ty pak služebníky a čeládku nahoře psanú, poněvadž sám osobně při tom vždycky bejvati nemohu, na místě svém tobě poručím, aby jimi vládl a jim rozkazoval. Předkem: aby mi jakožto pánu svému^{r)} bedlivě a pilně sloužili a zvláště tu, když jaké hosti mám a neb kde jinde mezi lidmi znamenitými jsem. Neb se mi toho často prve třefovalo, že někdy za dobrou chvíli služebníkú svých k potřebě své míti sem nemohl. Ale když ty v tom nad nimi ruku držeti a je k to[m]u míti budeš, v čemž by mi tu co scházelo, to všecko tebou napraveno býti může.

Zvláště pak toho šetr a bedlivost na to měj, aby všickni služebníci a čeládka má v lásce a v svornosti byla. A jestliže by se co mezi nimi sběhlo, pokudž by mohl, to aby v dobré obracel a neřády všechny a zvláště ty, kterež by byly proti pánu Bohu, přetrhuj a jich^{s)} žádnému nedopouštěj provozovati. Něžbrž nemohl-li by tomu sám odolati a v to več trefiti, o tom mi oznam a já, vědouc o tom, jak by se v té věci dále při tom k jedno[m]u každému zachovati měl, vůlit' svou v to[m]u oznamovati míním, čímž se budeš moci gruntovně spravovati.

Při pacholetech, v čem by koli jakěj neřád znal, žádnému toho nic netrp, nežbrž k němu se tak zachovej, jakž náležitě jest. Neb chci, aby mi pilně a bedlivě sloužili a aby se podle náležitosti chovali.

Což se kuchyně do[tý]če: Poněvadž kuchmistru, einkaufer^{t)} a kuchaři tebou se těž ve všem podle poručení mého spravovati mají, v tom bedliv

buď, aby se slušnej řád při ní zachoval. Zvláště pak což se a čeho koli do kuchyně skoupiti má, o to časné rozmluvení s kuchmistrem měj, aby se to s vůlí tvou dalo. A ty, věda o tom, což se skoupilo, budeš se moci vždycky s kuchmistrem o to sněsti, což mělo každého času k stolu strojeno býti. A což se tak přistrojí, to nechť se nikam jinam nerozdává, nežli na stůl můj a těm služebníkům, kteří při mně jsou. Neb se toho mnoho trefuje, že leckohos sobě do kuchyně nazovou a i jinam rozposílají a rozectí i tak že já skrze to k nemalé škodě přicházím. A ještě mi v tom více jest o posměch ten, kterejž mi se skrze takovej neřád děje, nežli o škodu. A protož toho více nikoli trpěti nemohu, nechť mi se toho více již neděje a tu nedává, kdež se dávatí nemá. A komuž se co dávatí má, v tom at se ve všem míra slušná zachovává. A což se koli kterej den tak skoupí, to at kuchmistr a einkauf^{aa)} každý večír sobě sepsáno ukazují, a co se za to toho dne vydalo, sečtouc to, s kuchmistrem^{b)} v sumu jednu uved' a svou ruku se každého dne podpíš. A když každú sobotu spolu s kuchmistrem^{c)} zsumujíc týhodnú outratu, s takovejm registríkem ke mně příd', abych v to také nahlídnúti a se pod týhodnú sumu podepsati mohl. Však znal-li by ty při takové outratě kdy jakej neřád, kterej by ty přetrhnúti nemohl, mně bez prodlévání o tom oznam a já, uznajíc to, což by nepořádného bylo, k napravování přivozovati sám nepominu. Na ty pak outraty, což potřebi bude, Pavel Šulc z rozkazu tvého Honzovi peníze vydá a což od něho přijme, to at se do cedulí řezaných zapisuje.^{aa)}

Z strany pivnice^{b)} prve bejval v tom velikej neřád, že mnoho leckomus vína se vydalo, kterejm nenáleželo, nežli mejm služebníkům. A protož toho víc míti nechci, nežli služebníkům mejm předním at se vína slušně dává, při čemž by mohli zůstatí. Což se pak jiné čeládky do[tý]če: Poněvadž vždycky na jednom zámku^{c)} bytem býti nemíním, co by se jim kde vína a neb piva dávatí jmělo, to podle uvázení se jim dávatí bude. Jednom aby nad klíčnikem ruku držel, aby mimo poručení tvé více nedával žádnému. A jestliže by v to[m] jakej neřád při té čeládce neb klíčniku znal, toho aby netrpěl, nežli to k nápravě přivozoval.

Folknhanovi koně,^{aa)} pacholky a maštal sem k vopatrování poručil, však proto, jestliže by kterej pacholek a neb ta čeládka, která jemu poručena jest, co nepořádného kdožkoli z nich učinil, k tomu každé[m]u nemohl-li by Folknhan^{bb)} sám zastaviti, tehdy spolu s ním podle provinění jeho tak se [zachovej].^{cc)}

Vratislav z Pernštejna a na Židlochovicích.^{dd)} Hanuší Firštnštejnare,^{ee)} věrný milej. Poněvadž sem tebe za kuchmistra ustanovil, o tomť poručím, aby se Bohuslavem Drahanovským ze Stvolové^{ff)} (kterému sem všechny služebníky a jinou čeládku svou, které při osobě své mám, k spravování a opatrování poručil a svěřil), ve všem a ve všelijakých věcech spravoval, s vědomím^{gg)} jeho^{hh)} do kuchyněⁱⁱ⁾ potřeby skupoval^{jj)} a každého dne se s ním snesl,^{kk)} co se ještě bude míti strojiti a podle vašeho společného sněšení to nechť se strojí. A což by potřebného bylo, jemu^{mm)} časné oznam, aby on,

vědouc o tom, věděl se čím spraviti, jestliže by v čem nepořád znal, aby to časné zastaviti a přetrhnúti mohl. K tomu pak se vši pilností dohlídej, at se v kuchyni při všech věcech plešeⁿⁿ⁾ a čistotně chovají. A což se koli kterého dne od potřeb kuchyňských tak skoupí, spíšíc to v registrík což se za [...]^{oo)} spolu s Drahanovským každého^{pp)} dne sumujete^{qq)} a Drahanovský^{ss)} nechť se rukú svú podpíše. Potom s takovejm registríkem^{tt)} každú sobotu týhodnú outratu sumujete též spolu a příd'te ke mně,^{uu)} abych v to také sám nahlídnúti a se pod týhodnú sumu podepsati, a našel-li bych jakej neřád, ten k nápravě přivozovati mohl.^{vv)} A kdež^{ww)} o tobě nepochybují, nežli že se v té ve vši věci, jak vůle má jest, poslušně a povolně chovati budeš a v tom ve všem, jakž předešle si činil,^{xx)} to obmejšleti budeš, což by s dobrejm a nejužitečnějším mejm bejti mohlo a neřádův v kuchyni žádnému činiti nedopustíš.^{yy)} A já, poznajíc to od tebe, chci tobě takové služby vši[m] dobřem a tobě užitečném nahražovati. Toho na jistotu tuto vůli svou sepsanú s podpisem ruky své, sekretem svý[m] vlastním stvrzuji a tobě sepsanú vydávám[m]. Dat[um] na Hrušovanech v pátek p[ře]d nedělí květnú léta etc. lv [5.4.1555].^{zz)}

ediční poznámky:

a) Upraveno škrtem a interlin. vsuvkou na „Tovačové“.

b) Upraveno škrtem a interlin. vsuvkou na „Jane Nekši“, v interlin. vsuvce „milej“ #.

c) Interlin. vsuvka „a ženu“.

d) Upraveno škrtem a interlin. vsuvkou na „s námi jezdí“ #, později na „při nás sou“.

e) Od „i co se...“ #. Týmiž slovy zopakováno v interlin. vsuvce.

f) Při vydání nové instrukce pro Jana Nekše byla upravena jména služebníků a personálu. Autor nejprve vyškrtával jednotlivé osoby a ponechával ty, které nadále ve službách zůstávaly (u nich upravoval výši příjmů). Takto postupoval u prvních třinácti položek. Z nich zůstali uvedeni hofmistr (bez konkrétního jména), dále Hanuš Holštýn (ve tvaru Holštejner) a Hanuš Firštnštejner. Zřejmě proto, že i v další části seznamu se většina jmen lišila, škrtl autor původní seznam (jednou svislou čarou, vedenou ve sloupci s výši služného). Na levý okraj folia zapsal nový seznam, na jehož začátku znovu uvedl i ony tři výše zmíněné položky. U tohoto nového seznamu není výše služného zmíněna. Nový seznam měl následující podobu (u prvních tří položek uvádím výši služného dle původního, upraveného seznamu):

It[em] předně osoby tvé samotřetímu na tři koně sto tolarů;

It[em] Hanušovi Holštejnerovi na dva koně padesáte tolarů;

It[em] Hanušovi Firštnštejnerovi na dva koně padesáte tolarů;

It[em] Pavel Šulc samodruhej;

It[em] Laškanovi;

It[em] Václavovi kuchmistru;

It[em] Alexandrovi Vlachu na jeden kuoň;
 It[em] Hendrychovi Haugvicovi na jeden kuoň;
 It[em] Jindřicho[v]i Zámorské[m]u na jeden kouň;
 It[em] Jakub Rodmansdorfovi, kterej přístup bíře, i s ženú jeho;
 It[em] Kašparovi einkhauffero[v]i;
 It[em] Třebické[m]u kuchaři;
 It[em] Ludvíkovi kuchaři;
 It[em] dvěma kuchtíkóm šaty;
 It[em] klíčniku;
 It[em] tavldynero[v]i;
 It[em] dvěma lokajóm;
 It[em] kováři;
 It[em] čtyřem pacholkóm;
 It[em] štálpubu šaty;
 It[em] dvěma vozatajóm;
 It[em] dvěma vozatajskejm pacholatům šaty.

^{a)} Číslovky jsou v textu vypsané slovy ve tvaru „padesáte“, „třidceti“, „dvacet“, „šestnácte“, „patnácte“, „dvanácte“, „osmi“. Pro větší přehlednost uvádám v edici v číselné podobě.

^{b)} V mladší verzi instrukce položka se jménem ponechána, pouze profesní označení „kuchmistru“ nahrazeno příjmením „Firštnštejnarovi“ a zvýšena částka, viz pozn. f). Šlo o tutéž osobu, neboť Hanušovi Firštnštejnaro- vi byla vydána pernlaštñ instrukce (viz níže); týž působil ve vídeňském domě Vratislava z Zelnštejna jako kuchmistr ještě r.1559.

^{c)} Psáno „Corun“, v margin. vsuvce „čini xvi tolarů“.

^{k)} Částka neuvedena, později dopsáno „deset tolarů“.

^{l)} Částka neuvedena, později dopsáno „na ten čas šaty“.

^{m)} Celá položka dopsána později spolu s margin. vsuvkami, zmíněnými v pozn. k) a l).

ⁿ⁾ Upraveno škrtem a interlin. vsuvkou na „čtyřiceti pěti“ #, později na „padesáte“.

^{o)} Interlin vsuvka „a mých i s kleprlíky k to[m]u xii, čini xl kro[m] oslů a vozních koní“.

^{p)} „vj^{cc}v β g mss^{ch}“.

^{q)} Celý odstavec mřežován.

^{r)} Upraveno margin vsuvkou s odkaz. znaménkem na „a manželce mé jakožto pánu[m] svým“.

^{s)} Od „přetrhuj...“ margin. vsuvka s odkaz. znaménkem.

^{t)} Interlin. vsuvka.

^{u)} Upraveno škrtem a interlin. vsuvkou na „s nimi“.

^{v)} Upraveno škrtem a interlin. vsuvkou na „s nimi oběma“.

^{w)} Od „Pavel Šulc...“ #. Text nahrazen interlin. vsuvkou (pokračující pak na levém okraji folia), která byla v průběhu psaní kontinuálně upravována (škrtnuté pasáže v hranaté závorce): „penize na to ode mne ukázány budou, kde [je budeš m #] se budou míti bráti a einkhauffer každej tejen

[z nich počet co #] co přijme, z toho při přítomnosti tvé počet necht' udělá. A co by mu zbylo, na druhěj tejen [necht' #] at' se to urovná a tak tejen po týhodnu. Však od kohož takové peníze přijme, s týmž at' má cedule řezané a nebo at' má dá ceduli rukú svou sepsanú příznání.“

^{y)} Psáno „Pinwicze“, zřejmě písařská chyba ve sledu písmen. Dle logiky textu uvádím v edici „pivnice“.

^{z)} Upraveno škrtem a interlin. vsuvkou na „statcích svých“.

^{aa)} Upraveno škrtem a interlin. vsuvkou na „Honzo[v]i Holštejnerovi koně“.

^{bb)} Upraveno škrtem a interlin. vsuvkou na „Honz“.

^{cc)} Konec věty chybí, doplněno dle kontextu. Viz pozn.č.14 výše v textu.

^{dd)} Upraveno škrtem a interlin. vsuvkou na „Tovačové“ (jako v pozn. a)).

^{ee)} Upraveno škrtem a interlin. vsuvkou na „Václave“.

^{ff)} Upraveno škrtem a interlin. vsuvkou na „Janem Nekšem z Landeku“ #.

Po škrtnutí této interlin. vsuvky dopsána margin. vsuvka s odkazovým znaménkem „Kryštofem Retninczem a neb těmi, kdo by potom na jeho místě vode mne nařízení byli“.

^{gg)} Margin. vsuvka s odkaz. znaménkem: „a uvážením jeho a tvejm skrze einkhauffera at' se“.

^{hh)} Upraveno škrtem a interlin. vsuvkou na „tvejm“ #. Po škrtnutí této interlin. vsuvky dopsána margin. vsuvka s odkazovým znaménkem, viz ^{gg)}.

ⁱⁱ⁾ Interlin. vsuvka „a pivnice“ #.

^{kk)} Upraveno škrtem a interlin. vsuvkou (jako margin. vsuvka s odkaz. znaménkem pokračuje na levém okraji folia), která byla v průběhu psaní kontinuálně upravována (škrtnuté pasáže a dodatečné interlin. vsuvky v hranaté závorce): „skupuj, když k tomu prázdnot máš, tím častěji s einkhauffe- rem [na trh zvl #] v Vídni na trh vycházej a pohleď i šetr' toho, jak se která věc a zač koupí, aby o tom vědomost měl. [Takové věci at' se neskupují #] Od překupníků pro uvarování škody at' se, což může bejtí, nejméně skupuje. Dobré, čerstvé a [i nové #] nové věci [a ne ničemnē - interlin. vsuvka] at' se kupují. Nemají-li tu toho tak nasnadně, necht' se to s pilností hledá a na to uptá. A což se tak za den skoupí [to ty sobě poznamenávej a einkhaufferovi #] a tobě do kuchyně [do ku #] nebo špižirně dodá, to ty sobě, co přijmeš, každej den poznamenej, aby se einkhauffaru vydá[n]í s tvým přijetím srovnalo. [A kdež #] A jakž se to od tebe zase vydá, tolikéž pozna- menej. Při zasekává[n]í [a když se masa a neb jiné věci koření - interlin. vsuvka] sám bývej a co se do kuchyně dá, kde se to dává, pilně šetr[en]í a pozor měj, aby se bez tvé vůle nic tu, kdež by nenáleželo [se #] nedávalo [a roznášelo - interlin. vsuvka]. Zbude-li co, to at' se pilně po každém obě- dě a večeri, což by k schová[n]í hodného bylo, schová, i koře[n]í tolikéž.“

^{ll)} Upraveno škrtem a interlin. vsuvkou na „s Nekšem a s kuchaři snes“.

^{mm)} Interlin. vsuvka „Nekšovi“.

ⁿⁿ⁾ Sic!

^{oo)} Krátký úsek (asi 2 slova) po přeškrtnutí nečitelný.

^{pp)} Od „spíšic to v registřík...“ škrtnuto a nahrazeno interlin. vsuvkou: „majíc einkaufer i ty to, zač co vydáno a co toho skoupeno, poznamenáno, spolu

s *Nekše[m] každé[h]o*“.

^{r)} Interlin vsuvka, umístěná pod řádek: „*a srovnejte*“.

^{s)} Upraveno škrtem a interlin. vsuvkou na „*a Nekeš*“.

^{u)} Interlin. vsuvka „*einkhaufferový[m]*“.

^{uu)} Interlin. vsuvka „*neb k ženě mé*“.

^{vv)} Rozsáhlá vsuvka s odkazovým znaménkem, připsaná na fol.53v, která byla v průběhu psaní kontinuálně upravována (škrtnuté pasáže a dodatečné interlin. vsuvky v hranaté závorce): „*V kuchyni žádných snídaní ani svačič[n] at' se bez[potřebných #] rozkazu [Nekšova #] [hofmistrova - interlin. vsuvka] žádném[m]u nestrojí. Kuchyně at' jest vždycky zamčena, kdo tam bejvati nemá, toho tam netrp. Neřádův žádných [tam #] v ní p[ro]vozovati nedopouštěj. Do pivnice také často dohlídej, ab se zbytečně skrze klíčnika vína nevydávalo a na víních škoda se nestala. Kdož v ní tolikěž bejvati nemá, klíčnika k to[m]u měj i sá[m] se k to[m]u přičiň, at' nebejvá. [Kdybyste k té #] [se vína sk #] Kdyby se vína nedostávalo, vyzvědouc o to[m] o klíčniku, Nekšovi o tom [časně - interlin. vsuvka] oznam aby [Nekeš s povolením mej #] [mě Nekeš o to[m] zprávu dátí mohl - interlin. vsuvka] a s vědomím mejm [neb paní mé - interlin. vsuvka] aby se sám i skrze klíčnika potom na jiné víno uptati [mohl #] a jiné se včas skupiti mohlo. Klíčnik at' dá každéj tejde[n] poznamenané, co se vína utratí a když se ktorej sud vydá [a odvírá - interlin. vsuvka] [kh #] k klíčniku s pilností dohlídej, aby místo kvasnic vína nep[ro]jdával.*

^{ww)} Upraveno škrtem a interlin. vsuvkou na „*A již dále*“.

^{xx)} Od „*jakž...*“ škrtnuto.

^{yy)} Od „*a neřádův...*“ škrtnuto.

^{zz)} Na fol. 53v (za marginální vsuvkou, zmíněnou v poznámce ^{vv)}) byly později připsány tři krátké pasáže, jejichž zamýšlené místo v textu není zřejmé. Jsou psány jednou rukou, velmi nedbale a obtížně čitelně. Z obsahu soudím, že jde o vlastnoruční přípisky Vratislava z Pernštejna, doplněné v následujícím pořadí: 1) „*Co se vína dotejče, krom služebníků předních, aby se jim podle vyměření, kteréť se oznámí, nic více nevydávalo. A zvláště zření aby na to měl, aby se...* [asi tři slova nečitelná]“; 2) [první slovo nečitelné] *poněvadž já pro své práce k těm kterým outratám nebudu moci dohlídati, a protož že jim poroučím, aby se k ženě mé utíkali [i se dotazovali - interlin. vsuvka, přesahující na fol.54r] a vůlí její a ne jináč se spravovali.* “ 3) „*Vod jednoho téhodne na druhej aby se žádné dluhy nedělaly. Každou sobotu aby se registra podpisovaly.*“ Odlišnou písařskou rukou je na fol.54v připsán následující text: „*Do této instrukcí kuchmistrovi doložiti, aby se na stůl jeho milosti páně 14 krmí všední den podvokrát nosic aby se strojilo, leč by jeho [milos]t hosti měl, k tomu šalniš, salátů a jiných, vomáčky by byly vždycky přítomny bílý pro větší zřetlný a k to[m]u ovoce.*“